

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

БАЧО РОБЕРТА ЙОСИПОВИЧА

«Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)», подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність дисертаційного дослідження

Процес переходу до якісно нової форми економічних відносин, що базуються на ринкових принципах, зумовив необхідність внесення кардинальних змін до фінансово-кредитної системи економіки, яка відіграє ключову роль у забезпеченні руху грошових потоків, тим самим створюючи передумови суспільного відтворення. Однією з основних ланок цієї системи є ринки небанківських фінансових послуг, які активно впливають на економічні та соціальні процеси у суспільстві, а відтак – на формування структури суспільного продукту і результати національного господарювання.

В Україні ринки фінансових послуг перебувають у стані становлення і розвитку, мають дискретний, фрагментарний і непропорційний характер, що виявляється у недостатній ефективності виконання ними своїх функцій. Однак, попри всі намагання державних органів влади та фінансових регуляторів, зазначені ринки на даний час не стали тією ключовою ланкою фінансово-кредитного механізму, яка опосередковує процеси формування, розподілу та розміщення фінансових ресурсів й надання фінансових послуг, а також забезпечує взаємодію їх продавців і споживачів. Тому на сьогодні загальний рівень ринків небанківських фінансових послуг не відповідає зростаючим потребам національної економіки та суттєво відстає від середньоєвропейських параметрів.

Надзвичайно важливим у наукових дослідженнях є врахування інституційних аспектів з огляду на недостатню збалансованість та ефективність державного регулювання ринків фінансових послуг, що стримує темпи розвитку небанківських фінансових установ та звуження їхньої ролі у національній економіці. Незважаючи на те, що даним питанням присвячено чимало досліджень низки вітчизняних і зарубіжних учених, економічна наука і фінансова практика до цього часу не мають відповідей на ряд питань, пов'язаних із забезпеченням розвитку вітчизняних ринків небанківських фінансових послуг. Виявом цього є недостатні обсяги капіталізації, незадовільний фінансовий стан і низький рівень прибутковості та ділової активності багатьох небанківських установ, недосконалість механізмів захисту інтересів споживачів фінансових послуг, а також низький рівень транспарентності ринків небанківських фінансових послуг.

Ця проблема посилюється відсутністю повної і достовірної статистичної бази, ґрунтовних науково-методичних підходів та розробок, які б давали змогу проводити якісний і неупереджений системний аналіз функціонування ринків небанківських фінансових послуг, порівняння вітчизняного і зарубіжного досвіду у напрямку пошуку оптимальних механізмів вирішення проблемних питань у цій сфері, враховуючи не лише реальну ситуацію, а й перспективи їх розвитку

Тому тема дисертаційного дослідження Бачо Р.Й., присвяченого розробленню теоретико-методологічного, концептуального, аналітичного та методичного забезпечення і науково-прикладних аспектів ефективного функціонування та подальшого розвитку ринків небанківських фінансових послуг є, безперечно, актуальною і своєчасною.

Слід зазначити, що дисертація виконувалась в межах планів науково-дослідних робіт ряду вищих навчальних закладів, зокрема: ДВНЗ «Ужгородський національний університет» - «Формування системи забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств в Україні» (реєстраційний номер 0115U003320); Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II - «Регулювання розвитку ринку небанківських фінансових послуг в Україні» (реєстраційний номер 0115U001561); Харківського національного економічного університету імені

Семена Кузнеця - «Розвиток ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору» (реєстраційний номер 0115U004394), «Оцінка стану ринків фінансових послуг» (реєстраційний номер 0117U000430). У межах зазначених тем дисертантом обґрунтовано теоретико-методологічні засади, методичні та науково-практичні підходи щодо вдосконалення інституційних та аналітичних аспектів розвитку ринків небанківських фінансових послуг України у сучасних умовах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність та новизна

Виходячи із розуміння необхідності вдосконалення теоретико-методологічних засад, науково-методичних і практичних підходів в цілях забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг, у роботі визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, які загалом вірно відображають його сутність. Комплекс завдань, які поставлені та вирішені автором, дали змогу логічно структурувати роботу, розкрити її зміст. Так, зокрема, уточнено сутність понять «небанківська фінансова установа», «ринки небанківських фінансових послуг», «валідація на ринках фінансових послуг», узагальнено механізми впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг, здійснено аналіз вітчизняного і зарубіжного досвіду у сфері досліджуваної проблематики, розроблено та обґрунтовано низку науково-методичних підходів до оцінки та практичні рекомендації щодо розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні.

Детальне ознайомлення із дисертаційною роботою, авторефератом, науковими працями здобувача дає підставу зробити висновок про те, що з поставленими завданнями дослідження автор загалом впорався.

При цьому вдалось отримати такі результати, які, на нашу думку, можна віднести до елементів наукової новизни:

розвинуто сутність понять «небанківська фінансова установа» з позицій характеру провадження господарської діяльності (с. 56 – 58), «ринки

небанківських фінансових послуг» - через виокремлення такої характеристики як багаторівневість інституційної структури (с. 63 – 65), «валідація на ринках фінансових послуг» як самостійної, регулярної кількісної і якісної оцінки ризиків у процесі функціонування небанківських фінансових установ (с. 155 – 159);

розширено класифікації - фінансових послуг за економічною і правовою природою (с. 47-50); небанківських фінансових установ за критерієм наявності мережі структурних підрозділів (с. 58 – 60); чинників впливу на розвиток небанківських фінансових установ шляхом виділення відповідних атрибутів-категорій для визначення якісних характеристик їх прояву (с. 83 – 90);

обґрунтовано інституційну структуру ринків фінансових послуг шляхом виділення чотирьох ієрархічних рівнів – державних органів влади, саморегулювальних і самоврядних організацій, професійних учасників ринків, споживачів послуг, що дало змогу систематизувати чинники впливу на розвиток ринків фінансових послуг за джерелом їх виникнення (с. 77 – 80);

удосконалено підхід до систематизації проблем функціонування ринків небанківських фінансових послуг, що дало змогу виявити ієрархію їх впливу, а також взаємозв'язки та взаємозалежність між ними (с. 124 – 128);

удосконалено науковий підхід до оцінки розвитку ринків небанківських фінансових послуг базі розрахунку інтегрального індексу з огляду на сукупність показників, які характеризують функціонування страхових компаній, кредитних спілок, що дало змогу оцінити результати їх діяльності в контексті способів регулювання (с. 234 – 243);

розроблено аналітичний підхід для визначення перебігу процесів розвитку ринків небанківських фінансових послуг на базі застосування методу кластерного аналізу з метою виявлення закономірності тенденцій на ринках в умовах реалізації політики фінансового регулятора (с. 244 – 249);

розроблено діагностичний інструментарій оцінювання впливу політики фінансового регулятора на ринки небанківських фінансових послуг на основі запропонованої системи показників сталого розвитку, що дало змогу обґрунтувати

рівні кількісних значень для оцінки стану ринків небанківських фінансових послуг (с. 250 – 267);

обґрунтовано методичний підхід до визначення зміни стану ринків небанківських фінансових послуг з огляду на визначення сценаріїв впливу заходів регулятора, врахування чинників впливу на стан досліджуваних ринків та напрямів взаємодії їх учасників (с. 291-300, 301 – 318);

удосконалено науково-методичний підхід до оцінювання інституційної забезпеченості країни небанківськими фінансовими послугами в регіональному розрізі, що дало змогу побудувати матрицю позиціонування регіонів, на основі якої сформовано карту інституційної забезпеченості небанківськими фінансовими послугами з метою визначення пріоритетів розвитку небанківських фінансових установ та їхніх послуг на мезоінституційному рівні (с. 345 – 352);

набув подальшого розвитку науковий підхід до оцінювання моделей регулювання ринків фінансових послуг, що дає змогу обрати оптимальний варіант регулювання за рівнем ефективності регулювання (с. 394 – 403).

визначено і обґрунтовано методологію і складові концепції розвитку ринків небанківських фінансових послуг, з огляду на пріоритети, цілі і завдання, а також координуючу та стимулюючу роль держави у їхньому розвитку (с. 428–438).

Детальне вивчення змісту дисертаційної роботи, наведених у ній статистичних даних і розрахунків дає можливість зробити висновок про обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації. Не викликає сумніву достовірність наукових висновків, отриманих теоретичних узагальнень, методичних підходів, оскільки в основу наукового дослідження покладено праці вітчизняних та зарубіжних економістів, а також законодавчі і нормативно-правові документи, що регламентують функціонування ринків небанківських фінансових послуг. Основні положення роботи базуються на використанні та узагальненні даних статистичних служб України, НБУ, Міністерства фінансів України, НКЦПФР, Нацкомфінпослуг, даних об'єднань професійних учасників ринків – Ліги страхових організацій України, Української федерації убезпечення, Національної асоціації кредитних

спілок України, Всеукраїнської асоціації кредитних спілок (ВАКС), Програми «Захисту вкладів», звітні дані учасників, державних регуляторів ринків небанківських фінансових послуг країн ЄС, а також даних періодичних видань, аналітичних розрахунків автора тощо.

У дисертації вміло використано значну кількість фундаментальних праць вітчизняних і зарубіжних вчених, значний масив статистичного і фактологічного матеріалу, який якісно опрацьовано і систематизовано в таблицях і рисунках.

Отримані здобувачем наукові результати та висновки дисертаційної роботи характеризуються належним рівнем обґрунтованості, що забезпечено використанням сучасних методів наукових досліджень, зокрема системного підходу, логічного узагальнення, індукції і дедукції, структурно-логічного і регресійного аналізу, методів економіко-математичного, кластерного і когнітивного моделювання та інших методів наукового пізнання. В роботі проведено аналіз інституційного забезпечення регулювання ринків фінансових послуг в країнах ЄС (с. 159 – 184, 393 - 418), обґрунтовано періодизацію впливу державних інститутів на розвиток зазначених ринків (с. 184 – 214). Дисертантом здійснено аналітичне аналіз стану розвитку ринків небанківських фінансових послуг (с.217 – 232), а також оцінку змін у їхньому розвитку на мезоінституційному рівні (с. 321 – 344). Обґрунтованість висновків також підтверджується матеріалом, поданим у додатках.

Викладене вище дає можливість висловити позитивний висновок стосовно наукового рівня, достовірності подання в дисертації матеріалу, теоретичних обґрунтувань і аргументації всіх положень, які висунуто до захисту, практичного значення висновків і рекомендацій, що випливають із дисертації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

Відзначаючи змістовність представленої до захисту дисертації, ґрунтовне дослідження важливої наукової проблеми, не можна водночас залишити поза увагою деякі дискусійні положення та недоліки:

1. Дискусійним є авторське визначення сутності ринків небанківських фінансових послуг, оскільки на с. 65 дисертаційної роботи автор розглядає їх крізь призму економічних відносин, а на с. 129 визначає як форми організації руху фінансових ресурсів.

2. Зміст підрозділу 1.2. «Поняття інституту з позицій інституційної теорії» (с. 66 – 75) без зниження цінності для дисертації варто було б дещо скоротити, а натомість розглянути основні теорії фінансового посередництва та визначити на основі їх узагальнення чинники, під впливом яких функціонують інститути на ринках небанківських фінансових послуг та забезпечується регуляторна діяльність держави.

3. На рис. 2.1 (с. 137) наведено основні форми, методи, способи, засоби та принципи регулювання розвитку ринків небанківських фінансових послуг. Такий підхід автора є цілком правомірним, однак дисертаційна робота більше виграла б у тому плані, якщо б автор продемонстрував цю сукупність складових в якості побудови цілісного механізму як системи з виділенням відповідних ієрархічних рівнів, об'єктів, суб'єктів, а також взаємозв'язків між окремими складовими та їхній вплив на процеси регулювання розвитку зазначених ринків.

4. У розділах 3 «Аналітичні аспекти інституційного забезпечення розвитку ринку небанківських фінансових послуг» та розділі 4 «Аналітичне забезпечення розвитку ринків небанківських послуг на мезоінституційному рівні» доцільно було б коротко проаналізувати діяльність інститутів спільного інвестування як важливих професійних учасників ринків небанківських фінансових послуг. Врахування результатів такого аналізу у застосуванні розроблених автором методичних підходів до оцінювання забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг на державному та регіональному рівнях (с. 234-243, 244-249, 345-352), які характеризуються науковою новизною та практичною значущістю, дало б змогу отримати більш достовірні оцінки.

5. Підтримуючи підхід автора щодо доцільності переходу України до регулювання ринків небанківських фінансових послуг за моделлю «Tween Peaks»

(с. 403 – 404), слід зауважити, ця пропозиція потребує дещо глибшої конкретизації в частині виявлення переваг, недоліків та ризиків від її впровадження.

6. Цікавою видається рекомендація автора щодо імплементації в Україні європейської практики функціонування Фінансової арбітражної комісії (с. 409-418), однак вона потребує глибшого розкриття з позицій організації її діяльності, джерел фінансування, а також ефектів від впровадження такої новації.

7. У підрозділі 5.3. «Концептуальні засади забезпечення розвитку ринків небанківських фінансових послуг в умовах інституційних змін» автором розроблено концепцію сучасного розвитку ринків небанківських фінансових послуг в Україні (с. 436, рис. 5.5). Погоджуючись загалом із структурою концепції та напрямками її успішної реалізації (с. 438 – 439), важливо було б зазначити, якою мірою авторська концепція узгоджується з концептуальними засадами соціально-економічного розвитку та програмними документами на найближчу перспективу, зокрема Комплексною програмою розвитку фінансового сектора України до 2020 року.

Наведені зауваження і дискусійні моменти вказують на деякі суперечливі аспекти дослідження, проте загалом вони засвідчують складність і багатогранність обраної теми, її практичну важливість та актуальність і суттєво не впливають на якісні характеристики дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи

Теоретичне й практичне значення виконаного дисертаційного дослідження полягає в розробці нових та вдосконаленні наявних теоретико-методологічних засад та науково-практичних підходів щодо розвитку ринку небанківських фінансових послуг в умовах інституційних змін, що є своєрідним внеском в економічну науку і дозволило автору – Бачо Р.Й. розробити і запропонувати оригінальні підходи до вирішення існуючої науково-прикладної проблеми.

Теоретичне значення розробок дисертанта полягає в розширенні та уточненні понятійно-категорійного апарату, класифікаційних ознак,

обґрунтуванні механізмів впливу на розвиток ринків небанківських фінансових послуг.

Теоретичні підходи доведені до рівня практичних рекомендацій, які є слушними і можуть бути використані в роботі органів влади. Зокрема, особливої уваги заслуговують авторські ідеї щодо впровадження регулятивних зборів Нацкомфінпослуг (с. 366-369), формування гарантійних механізмів на ринках небанківських фінансових послуг (с. 378 – 381), участі небанківських фінансових установ у процесах фінансування проектів на засадах державно-приватного партнерства (с. 385-393) та ін.

Результати дисертаційного дослідження мають наукову цінність і практичну значимість для формування ефективних механізмів розвитку ринків небанківських фінансових послуг, вдосконалення інституційних умов їх функціонування.

Представлені у роботі висновки і рекомендації можуть бути використані в діяльності регуляторів фінансового ринку, саморегулювальних та самоврядних організацій – у процесі оцінювання рівня стану ринків небанківських фінансових послуг та здійснення відповідного моніторингу, а також державними органами влади – при обґрунтуванні заходів щодо їх розвитку та розробленні стратегічних, програмних та прогнозних документів як на державному, так і регіональному рівні. Наукові результати, отримані автором у процесі дослідження, також можуть бути використані у навчальному процесі вищих навчальних закладів при підготовці фахівців-економістів.

Результати наукового дослідження знайшли своє практичне застосування в діяльності Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Всеукраїнської асоціації кредитних спілок, Моторного (транспортного) страхового бюро України, Ліги страхових організацій України, Громадської ради при Закарпатській обласній державній адміністрації, Регіонального відділення Українського союзу промисловців та підприємців у Закарпатській області, Департаменту економічного розвитку і торгівлі Закарпатської облдержадміністрації, ТДВ СТДВ «Глобус», Кредитної спілки «Йван», Громадської організації «Спілка підприємців Закарпаття», Інституту

національних стратегічних досліджень Угорщини, Асоціації «Об'єднання фінансових установ», ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II, що підтверджується належними документами.

Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Основні результати дисертаційного дослідження висвітлені у 71 науковій публікації, з яких 1 одноосібна монографія, 18 статей у наукових фахових виданнях України, 26 – у наукових виданнях інших держав та виданнях, включених до реєстру міжнародних наукометричних баз (у т.ч. 4 – у виданнях, включених до наукометричних баз Scopus та Web of Science), 22 – в інших виданнях.

В опублікованих працях відображені положення всіх п'яти розділів дисертації. Результати дослідження пройшли необхідну апробацію у вигляді доповідей та виступів на науково-практичних конференціях. В опублікованих наукових працях розкривається сутність та зміст положень, задекларованих автором як таких, що містять елементи наукової новизни. Зміст, обсяг та рівень опублікованості матеріалів дисертаційного дослідження, їх практична апробація відповідають встановленим вимогам. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

В авторефераті дисертації розкрито актуальність обраної теми, наукову новизну розробок, висновки та рекомендації автора. Він є ідентичним дисертації за структурою та змістом, та не містить інформації, яка відсутня у дисертаційній роботі.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація написана державною мовою. Вона складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Структурна

побудова дисертації Бачо Р.Й. відповідає кваліфікаційним ознакам, стиль викладення та подача матеріалу досліджень є логічними, послідовними та зв'язаними єдиною цільовою спрямованістю. Дисертація містить достатню кількість таблиць, схем, рисунків, графіків, які подаються безпосередньо в основній частині дисертації і виносяться в додатки. Мова дисертації лаконічна, коректна та зрозуміла.

Дисертація оформлена відповідно нормам і правилам Міністерства освіти і науки України, є завершеною науково-дослідною роботою, яка характеризується високим науково-методологічним рівнем.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Бачо Роберта Йосиповича „Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)” є самостійною завершеною цілісною науковою працею, що полягає у новому розв'язанні важливої наукової проблеми – розроблення та обґрунтування теоретико-методологічного, концептуального, аналітичного та методичного забезпечення і науково-прикладних аспектів ефективного функціонування та розвитку ринків небанківських фінансових послуг України в сучасних умовах інституційних змін.

За змістом та якістю теоретико-методологічних та практичних розробок робота Бачо Р.Й. відповідає рівню дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук: тему дисертаційної роботи належним чином розкрито; поставлену мету досягнуто; завдання дисертаційної роботи вирішено.

Наукова новизна основних положень дисертації полягає у тому, що вони відзначаються особистим авторським підходом до постановки і вирішення досліджуваної проблеми. За своїм змістом дисертаційна робота відповідає профілю спеціалізованої вченої ради Д 64.055.02 Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця та паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Загалом, дисертація на тему „ Розвиток ринків небанківських фінансових послуг (аналітичний та інституційний аспекти)” за своїм змістом і фаховим спрямуванням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами і доповненнями), а її автор – Бачо Роберт Йосипович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»
доктор економічних наук, професор

Б.І. Пшик

Підпис д.е.н., професора, завідувача кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського навчально-наукового інституту Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи» Пшика Богдана Івановича засвідчую:

Заступник директора
Львівського навчально-наукового інституту
Державного вищого навчального закладу
«Університет банківської справи»
доктор економічних наук, доцент

В.В. Рисін